

Новоселецька С. В.

Психологічні аспекти навчальної співпраці на заняттях з іноземної мови

Досвід передової практики навчання іноземної мови показує, що ефективність заняття з іноземної мови обумовлюється перш за все вмінням викладача створити умови і організувати ситуації, в яких студенти засвоюють мову як засіб спілкування.

Звернемо увагу на деякі психологічні особливості педагогічної співпраці, яку потрібно враховувати в практиці організації занять з іноземної мови.

Коли ми говоримо про співпрацю взагалі, то слід брати до уваги наявність у ній трьох основних аспектів: взаємодія студентів один з одним у спільній навчальній діяльності, взаємодія викладача зі студентом і взаємодія викладачів у системі міжпредметних зв'язків. Безсумнівно, всі три аспекти існують у нероздільній єдності.

При взаємодії викладача зі студентом діяльність викладача - це різноманітний педагогічний вплив на студентів. На занятті викладач зацікавлює студентів, подає мовний матеріал, пояснює ті чи інші мовні явища, демонструє мовні зразки, інструктує, задає запитання, вимагає відповідей, організовує і керує працею студентів.

Загально - дидактичні вимоги щодо збереження єдності змісту, мети, методів і форм навчання практично реалізуються в особистій спрямованості викладача на спілкування зі студентами.

З самого початку навчання на заняттях повинні закладатися основи мовного спілкування за допомогою моделювання реальних життєвих ситуацій, якими б простими вони не були. Всі справи повинні бути не формальними і оптимально включені в умови вирішення комунікативних завдань. У взаємодії викладача зі студентами особливе значення має врахування психологічних закономірностей формування ведучої мотивації. Студент повинен спиратись на реальні пізнавальні інтереси і бажання спілкування іноземною мовою. Це є обов'язкова передумова іншомовної діяльності. Звичайно, у деяких студентів на початку курсу

такої необхідності немає через відсутність мовного середовища. Проте таку мотивацію можна створити за рахунок використання широкого контексту загальних пізнавальних і соціальних мотивів. З іншого боку, викладач може використати власне свою особисту навчальну мотивацію - прагнення студентів - такі, як дати правильну відповідь, висловити власну думку, показати перед однолітками свої здібності. У такому випадку викладач спирається на позитивні емоції студента, викликані доброю оцінкою. Окремі успіхи додають їм впевненості у власних силах і сприяють формуванню потреби спілкуватися.

Слід враховувати ще одну особливість мовної діяльності. За концепцією І.А.Зимньої, мовна діяльність - це процес створення і формування думки. Тому предмет думки студента (тобто те, що він хоче сказати іноземною мовою або те, що він хоче зрозуміти) повинен бути цікавий для нього, зрозумілий і доступний. Намагаючись реалізувати свою думку або зрозуміти чужу, студент шукатиме засоби для цього. Саме в цей момент викладачу слід допомогти йому, але лише тоді, коли він виявить у студента специфічний стан пошуку, коли визначить, що студент "вирішує" завдання, шукає засоби і має труднощі при пошуку. Тільки за такої умови заняття буде організоване як неперервне вирішення студентом комунікативно-пізнавальних завдань з використанням засобів і методів, які пропонує викладач. Він діє не тільки на студента, а на предметні умови завдання. У цьому і полягає співпраця викладача і студента.

Другим аспектом педагогічної співпраці є взаємодія студентів один з одним в процесі навчальної діяльності, який на сьогодні є недостатньо вивченим порівняно з першим аспектом, що стосується взаємодії викладача і студента.

Заняття з іноземної мови для організації міжособистісного спілкування студентів один з одним має переваги над іншими предметами. Дуже часто навчальна співпраця між студентами зводиться до навчання діалогічного мовлення. Це явище має своє психологічне пояснення. Починаючи навчання іноземної мови, слід пам'ятати, що потрібно навчати не лише засобам і нормам іншомовної діяльності, але і культурі спілкування.

Організовуючи навчальну співпрацю студентів, слід враховувати загальні психологічні характеристики такої співпраці. Психологічний аналіз дозволяє виділити ряд специфічних форм організації колективної діяльності, види навчальних завдань і ситуацій, які відповідають певним особливостям взаємодії студентів. Проте, якими б простими чи складними не були форми організації, співпраця передбачає: по-перше, розподіл “функціональних місць” або ж ролей між членами групи, що визначають “позицію” і “відношення” кожного члена групи до предмета діяльності і до партнера, по-друге, наявність загального для групи учасників предмета і продукту діяльності, по-третє, сукупність активних взаємодій між учасниками, що знаходяться у визначених позиціях.

Єдність і взаємозв'язок змісту діяльності, структури позицій, сукупність взаємодій і визначають конкретну специфічну форму і тип організації навчальної співпраці.

Найбільш простий тип організації спільної навчальної праці може бути створений при умові, коли загальний для групи студентів предмет або процес поділений на фрагменти або частини, а кожен студент групи виконує індивідуально частину загальногрупового процесу одночасно з усіма або по черзі. При цьому завдання ставиться таким чином, що позитивний результат буде тільки тоді, коли кожен учасник групи правильно виконуватиме свою частину. Якщо з тих чи інших причин хтось виконає неправильно, виникає необхідність виявити причину і знайти “винуватця”, а також засоби контролю дій кожного учасника. Ситуації подібного змісту досить різноманітні. Проте, якими б не були навчальні ситуації, адекватні цій формі організації співпраці, завжди засвоюються найелементарніші форми спілкування: звертання один до одного, контроль дій партнерів, оцінка загального і часткового результату, регулювання і узгодження дій усіх членів групи.

Другий тип організації навчальної співпраці передбачає ситуації, при яких моделюються статусні відношення членів групової спільності. При ньому студенти звертаються один до одного як представники різних професій, де взаємодія виражає систему соціальних “очікувань” і форм соціального контролю. Таку форму організації взаємодії викладач може

моделювати, коли ставить завдання на побудову сценок – діалогів. Це може бути виконання підготовленого завчасно продовження діалогу, початок якого записано на дошці чи прослуханого за записом, або ж створення діалогу за описом ситуацій. У всіх випадках учасники будують мовну поведінку від імені особи визначеного персонажу. Але викладач завжди повинен пам'ятати, що створені ситуації повинні мати реальний життєвий характер, тому що в процесі такої навчальної діяльності засвоюється не лише іноземна мова, а також формуються здібності приймати роль і поводити себе в “цій ролі”. Навчання іноземної мови стає практичним і наближеним до природних умов мовного спілкування.

Ситуації, які дозволяють моделювати третій тип організації навчальної співпраці є також рольовими, як і тип статусних взаємодій. Але, на відміну від попередньої, специфічною особливістю цього типу є пряма залежність від змісту і умов здійснення діяльності. Цей тип називається “колективним вирішенням вербальних завдань”.

Завданнями, адекватними для цього типу взаємодій можуть бути такі, які передбачають можливість виділення функціональних ролей при їх вирішенні. Для колективного вирішення може бути виділено декілька ролей: координатор, генератор ідей, критик, виконавець. Студент, виконуючи визначену роль, виконує особливу функцію в загальному колективному вирішенні. Один здійснює аналіз умов і факторів проблемної ситуації, інший висуває ідеї і будує програму дій, третій виконує конкретні операції, а четвертий – критик – здійснює оперативний контроль і оцінює результати. Взаємодія в цій формі організації співпраці спрямована на розподіл функцій залежно від здібностей і нахилів студента і організацію ефективного ходу вирішення. На заняттях з іноземної мови взаємодія членів колективу, які виконують різні функції, дозволяє моделювати навчальні ситуації колективного вирішення вербальних завдань на побудову цілої розповіді за темою, опис предметної ситуації, трансформування тексту, перекладу й інтерпретації.

Четвертим, найбільш складним типом організації спільної навчальної діяльності, є розгорнута дискусія. На єдину для всіх тему. Ця

форма передбачає створення ситуацій, вирішення комунікативно-пізнавальних завдань. Комунікативна взаємодія і співпраця – це завжди всебічне обговорення спільного для всіх предмета пізнавальної активності. До комунікативно-пізнавальних завдань може бути зарахований широкий спектр моделювання ситуацій тематичних бесід, обговорення складених студентами резюме доповідей з окремих питань, рефератів, варіантів перекладів текстів в оригіналі, диспутів і конференцій. Готуючи такі ситуації, викладач визначає тему, формулює завдання для самостійної підготовки матеріалів майбутніх дискусій і є організатором бесіди. Дискусія, навіть коли вона навчальна, вимагає від учасників великого розумового напруження, тим більше, що проводиться, вона іноземною мовою. Учасники повинні не тільки вміти формулювати свою точку зору і її обґрунтовувати, але й вміти слухати і розуміти судження партнерів, бачити схожість і відмінність думок, формулювати запитання стосовно розуміння змісту висловлення. Організуючи дискусію, викладач слідкує не тільки за правильністю мови виступаючих, її лексичним і граматичним багатством, але й за розумінням змісту іншими учасниками дискусії. Він дає можливість студентам висловити найрізноманітніші точки зору, звертаючи увагу на суперечності і альтернативні вислови з одного і того ж питання. Викладач узагальнює і демонструє результати дискусії. Вочевидь, що для успішного вирішення такої роботи, викладачеві необхідний певний досвід і навички участі у дискусіях. Ще раз зауважимо, що теми для обговорення повинні відповідати життєвим і пізнавальним інтересам.

Отже, ми проаналізували психологічні особливості чотирьох різних типів взаємодії навчальної співпраці в аспекті взаємодії один з одним.

Виділені нами типи взаємопов'язані між собою за ступенем складності. Оволодіння кожною більш простою формою співпраці є обов'язковою умовою успішного оволодіння більш складною формою. Тому на заняттях з іноземної мови переходити до більш складних типів співпраці можна тільки тоді, коли забезпечене достатньо вільне володіння всіма попередніми засобами взаємодії. Розвиток за складністю зас-

воєння різних форм співпраці вимагає від викладача переходу до нового типу планування занять, а саме – до сценарного. Удосконалення такої діяльності, крім того, передбачає обов'язковий психологічний аналіз кожного заняття з методики, запропонованої І.А.Зимньою і І.С.Іллінською.

Третій психологічний аспект забезпечує систему педагогічної співпраці, передбачає взаємодію викладачів як членів одного колективу. Основною умовою ефективного здійснення міжпредметних зв'язків у вихованні і навчанні є їх програмне забезпечення і повне відображення у всіх матеріалах навчально-методичного комплексу. Викладач іноземної мови може у своїй практиці організації співпраці студентів використовувати предметний зміст, навчання якого відбувається на інших заняттях: історії, культурології, економіки і т.д.

Багато закономірностей педагогічної співпраці ще вивчається в ході експериментальних наукових досліджень. Проте, можна зробити уже деякі узагальнення.

У практиці навчання різним формам спілкування не можна спиратися на відомі алгоритми поведінки викладача на заняттях. Навчання спілкуванню – це повноцінна і тісна міжособистісна взаємодія.

Література:

1. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения // М.: Педагогика, 1996.
2. Зимняя И.А., Ильинская Е.С. Психологический анализ урока английского языка // Иностран. языки в школе. – 1995. – № 4. – С. 25-30.
3. Тюков А.А. Психологи о проблемах обучения иностранным языкам // Иностранные языки. 1991. – № 3. – С. 27-30.
4. Цукерман Т.А., Фокіна Н.Є. Поведінка молодших школярів в колективній роботі // Питання психології, 1989. – № 4. – С. 46-53.
5. Цветкова П.А. Совместное решение вербальных задач как фактор, обуславливающий вербальное поведение // Сборник научных трудов МГ ПИИЯ им.М.Тереза. – М., 1994. – С. 90-99.